

Консультація до теми 23. «Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні».

Нова економічна політика (НЕП) — економічна політика, яка проводилася в Радянських республіках починаючи з 1921 року. Була прийнята весною 1921 року X з'їздом РКП(б), змінивши політику «воєнного комунізму». Нова економічна політика мала на меті відновлення народного господарства і подальший перехід до соціалізму.

На початку 20-х рр. **внутрішнє становище** УСРР характеризувалося глибокою економічною і політичною кризою.

Економічна розруха:

- У 1920 р. промислове виробництво складало 10 % від рівня 1913 р.;
- З 11 тис. підприємств діяло лише 2,5 тис.;
- Знищено 4 тис. км залізниць;
- Масове безробіття, у 1921 р. працювало лише 260 тис. робітників (27,6% від кількості робітників у 1917 р.);
- Посівні площі з 20,9 млн. десятин у 1913 р. скоротилися до 15,4 млн. у 1920 р. Валовий збір зерна становив 38,5 % від рівня 1913 р.
- Загальна сума збитків, завдана воєнними діями, оцінювалася у 12 млрд.крб.

Політична нестабільність:

- Страйки робітників;
- Виступи в армії, на флоті;
- Селянський повстанський рух. Отаманщина охоплював понад 100 тис. Чоловік.

Голод 1921 – 1923 рр.

<i>Причини голоду</i>			
Скорочення виробництва сільгосппродукції	Посуха та неурожай 1921р.	Післявоєнна розруха	Вивезення хліба до Росії
<i>Політика влади</i>			
Приховування факту голоду	Продовження вивезення хліба з України	Ізоляція військами районів, охоплених голодом	Вилучення церковних цінностей під приводом боротьби з голодом
<i>Територія, охоплена голодом</i>		<i>Масштаби</i>	
Катеринославська, Донецька, Запорізька, Одеська, Миколаївська губернії, південь Харківської		Голодувало від 4 до 7 млн. осіб. Епідемії холери, тифу, оспи.	

<i>Наслідки</i>	
Померло від голоду 1,5 – 2 млн. осіб. Загальні демографічні втрати склали 5 млн.	Придушення селянського повстанського руху. Зміцнення влади більшовиків.

<i>Причини переходу до непу</i>		
Глибока економічна і політична криза	Намагання утримати владу в будь-який спосіб	Відкладення «світової» революції.

15 березня 1921 р. на X з'їзді РКП(б) було ухвалено постанову «Про заміну продрозкладки продподатком»

Основні складові непу

<i>Галузь</i>	<i>Основні заходи непу</i>
<i>Сільське господарство</i>	Скасування продрозкладки, введення продподатку - натуральний податок з селянських господарств, встановлювався у розмірі 20%. Найбідніша частина селян повністю звільнялася від нього, середняки оподатковувались у зниженому розмірі, а заможні селяни підлягали підвищеному оподаткуванню. Оренда землі. Використання найманої праці Розвиток різних форм кооперації (добровільне об'єднання людей для виробничої, постачально-збутової чи іншої діяльності)
<i>Промисловість</i>	Продаж у приватну власність дрібних та частини середніх підприємств Дозвіл на оренду підприємств та найману працю Об'єднання великих підприємств у трести . Всього за НЕП в Україні нараховувано 36 місцевих і 24 республіканські трести. Трести переводились на госпрозрахунок (система економічних відносин, за якої підприємства одержують певну самостійність) Скасування загальної трудової повинності Перехід від зрівняльної до відрядної зарплатні
<i>Фінанси та торгівля</i>	Розвиток державної, приватної, кооперативної торгівлі Проведення грошової реформи (1922-1924): випуск забезпеченого золотом червонця , вилучення старих грошових знаків Запровадження податків, платні за комунальні послуги.

Особливості впровадження непу в Україні:

- ✓ Було запроваджено пізніше, ніж в інших республіках.
- ✓ Висока ставка продподатку.
- ✓ Застосування репресивних заходів.

Наслідки запровадження непу.

- Підвищення продуктивності праці.
- Швидкі темпи відбудови народного господарства.
- Підвищення життєвого рівня населення.
- Зростання кількості міського населення.
- Прискорення соціальної диференціації.
- Безробіття.

Відбудова народного господарства

- ✓ Перехід до непу поклав початок відбудови господарства
- ✓ Розпочалося будівництво великих енергетичних об'єктів – Дніпровська ГЕС, Штерівська ДРЕС, Чугуївська ДРЕС.
- ✓ Відбудова вугільної промисловості та металургії відбувалась повільно: вугільна промисловість лише у 1928 р. досягла довоєнного рівня; на 1925/26 господарський рік виробництво чавуну досягло лише 58% від рівня 1913 р., а виробництво сталі – 63%.
- ✓ Швидкими темпами відбудовується сільське господарство. Збільшуються посівні площі, зростає врожайність (у 1922 р. – 637 млн. пудів зернових , у 1923 р. – 765,4 млн. пудів). Розвивається кооперація – у 1925 р. діяло понад 11300 сільськогосподарських кооперативів, які охоплювали 1,5 млн. селян (30%), в той час як колективні господарства – лише 1,2% господарств.

Основні етапи входження УСРР до складу СРСР

1919 – 1920 рр.	Створення воєнно-політичного союзу радянських республік Росії, України, Латвії, Литви й Білорусії. Проголошення спільними п'яти найважливіших народних комісаріатів – військових, народного господарства, залізничного управління, фінансів та праці.
1920 – 1922 рр.	Формування «договірної федерації» . 28 грудня 1920 р. В. Ленін і Х. Раковський підписали договір про воєнний і господарський союз відповідно до якого об'єднувалися сім наркоматів: військових і морських справ, ради народного господарства, зовнішньої торгівлі, фінансів, праці, шляхів сполучення, пошт і телеграфу. Подібні договори укладені і з іншими республіками. Так виникла договірна федерація .

<p>Проект Й Сталіна – «автономізація» - включення радянських республік до складу РСФРР на правах автономії</p>	<p>Проект В.Леніна – всі радянські республіки увійдуть до нового державного об'єднання на рівних правах</p>	<p>Проект Х.Раковського, М. Скрипника – створення конфедерації (форма державного устрою, союз держав, члени якого зберігають незалежність, але об'єднуються для вирішення певних питань)</p>
---	---	---

<p>10-14 грудня 1922 р. у Харкові VII Всеукраїнський з'їзд Рад схвалив Декларацію про створення Союзу РСР, проект Союзного договору і проект Конституції</p>
<p>30 грудня 1922 р. I з'їзд Рад СРСР затвердив Декларацію про утворення Союзу РСР та проект Союзного договору. До складу СРСР увійшли РСФРР, УСРР, БСРР, ЗСФРР.</p> <p>У січні 1924 р. II Всеукраїнський з'їзд Рад затвердив Конституцію СРСР.</p>
<p>У 1925 р. IX Всеукраїнський з'їзд Рад вніс зміни до Конституції УСРР, що остаточно законодавчо закріплювало входження України до складу СРСР.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - До компетенції виключно союзного уряду входили: зовнішня політика, збройні сили, зв'язок, транспорт, планування господарства. - Під спільне союзно-республіканське управління підпадали продовольчі справи, фінансові питання, робоча сила, промисловість. - Уряд УСРР одержав права на керівництво внутрішніми справами, юстицією, сільським господарством, освітою, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням.

Конституція УСРР закріпила також новий адміністративно-територіальний поділ республіки. Замість повітів і волостей ще у 1923 р. були утворені **округи і райони**. У 1925 р. було ліквідовано губернії і встановлено триланкову систему управління (**центр-округ-район**).

Формальним носієм влади за Конституцією була система рад і партія, що приховувалася за нею. Фактично ж диктатуру здійснював Центральний комітет РКП(б).

У 1923 р. головою Раднаркому УСРР став **Влас Чубар**. На цій посаді він пропрацював 11 років. У квітні 1925 р. на чолі ЦК КП(б)У став один з найближчих помічників Й. Сталіна – **Лазар Каганович**.

У 1925 р. XIV з'їзд ВКП(б) проголосив курс на індустріалізацію.

Індустріалізація – комплекс заходів, ужитих ВКП(б) у 1920-1930-х роках, що мали на меті модернізацію промисловості: будівництво заводів, фабрик, залізниць та інших індустріальних об'єктів.

Політика «коренізації» в УСРР (українізація)

Українізація – політичне просування і впровадження елементів української мови та української культури в різних сферах життя.

<i>Дата проголошення</i>	У квітні 1923 р. XII з'їзд РКП(б) проголосив політику коренізації – укорінення радянської влади в республіках
<i>Мета</i>	Створення національного підґрунтя для проведення більшовиками своєї політики Створення позитивного образу радянської влади як всередині країни, так і за її межами Посилення контролю та впливу в національних районах
<i>Основні провідники</i>	 М.Скрипник - український радянський партійний і державний діяч. Голова Народного секретаріату. Один з організаторів КП(б)У. Боровся за встановлення радянської влади в Україні. У 1927–1933 рр. — нарком освіти УРСР. Був активним провідником українізації України
<i>Заходи українізації</i>	Створення комісії з українізації на чолі з секретарем ЦК КП(б)У В.Затонським. Підготовка та висування керівних кадрів корінної національності (за чотири роки кількість українців серед державних службовців зросла від 35% до 54%) На українську мову перейшли понад чверть інститутів, половина технікумів і 80% шкіл. Понад 97% дітей навчалися українською мовою. Наклад україномовних газет збільшився у 5 разів, зростає кількість книжкової продукції українською мовою Вивчення української історії, відродження національних традицій і культури
<i>Підсумки</i>	Сприяла залученню до радянського культурного будівництва української інтелігенції, з еміграції повернулася частина діячів культури і науки Відбувся бурхливий розвиток української культури Були забезпечені культурно-національні права національних меншин, створені національні райони

Боротьба з націонал-комунізмом

Серед українських більшовиків поширюються ідеї **націонал-комунізму** (національно орієнтованого напрямку у комуністичному русі, що виник 1917-1920 рр в Україні). Його прибічники вважали, що комунізм потрібно не уніфікувати за російським зразком, а пристосовувати до специфічних національних умов. Перетворення української мови на фактично державну – в межах УСРР було найбільшим досягненням націонал-комуністів.

 <p>М.Хвильовий - український прозаїк, поет, публіцист, один з основоположників пореволюційної української прози.</p> <p>Вважав, що для вільного розвитку української культури слід звільнитися від російського впливу і переорієнтуватися на європейські традиції - «Геть від Москви!», «До психологічної Європи», «Азіатський ренесанс».</p>	 <p>О.Шумський 1924 –1927рр. нарком освіти УСРР,</p> <p>активно проводив політику українізації, вважав, що партійне і державне керівництво слід доручити корінним українцям</p>	 <p>М.Волобуєв обстоював економічну самостійність УСРР.</p>
<p>«Волобуївщина», «хвильовизм» і «шумськизм» були проголошені націонал-ухильництвом.</p> <p>О.Шумського вислано з України, М.Хвильовий покінчить життя самогубством, М.Волобуєв буде заарештований</p>		

У 1921 р. утворено **Українську автокефальну православну церкву** на чолі з митрополитом **В. Липківським**. З 1926 р. на українську церкву почався наступ. У **січні 1930 р.** вона була ліквідована.

Однією з найважливіших проблем культурного будівництва було ліквідація неписьменності. У 1921 р. в УСРР з'являється декрет, який зобов'язував навчити грамоти неписьменне населення віком від 8 до 50 років. Через два роки було створено товариство **«Геть неписьменність!»** на чолі з головою Президії ВУЦВК **Г. Петровським**. Активістів ліквідації неписьменності (лікнепу) називали культармійцями.

У 1924 р. розпочалася підготовка до запровадження чотирирічного обов'язкового початкового навчання дітей. У 1930 р. прийнято постанову «Про введення обов'язкового загального навчання в Україні». Ним передбачалося охоплення школою всіх дітей і підлітків віком від 8 до 15 років.

Вищою науковою установою була **Всеукраїнська академія наук**, яку з **1930 р. очолював О. Богомолець**.

Відкритий у 1928 р. в Харкові **Український фізико-технічний інститут (УФТІ)** сконцентрував потужний науковий потенціал. У 1931-1932 рр. у ньому працював **І. Курчатов** – фізик-енергетик. В УФТІ **Л. Ландау** написав класичну роботу з кінетичної теорії плазми. У 1932 р. у цьому інституті група вчених уперше в Радянському Союзі здійснила штучне розщеплення атома літію.

У 1932 р. за ініціативою **Є. Патона** на базі електрозварювальної лабораторії було засновано **Інститут електрозварювання ВУАН**. В Україні працювала група талановитих математиків - **математична школа Д. Граве**. В **Інституті математики** засновник наукової школи математичної фізики **М. Крилов** та **М. Боголюбов** створили новий напрям - нелінійну математику .

Важливе значення для розвитку галузей науки мали праці біохіміка **О. Палладіна**, патологоанатома **О. Богомольця**, фізіолога **Д. Воронцова**, медиків **В. Філатова**, **М. Стражеска**.

Українізація відіграла значну роль у культурному розвитку України. Незважаючи на ідеологічний тиск, література й мистецтво переживали піднесення. Цей час увійшов в історію як доба **культурного відродження України**.

Поруч із «неокласиками», футуристами й символістами почали виникати численні літературні групи й союзи. З ініціативи С. Пилипенка в 1922 р. було створено **Спілку селянських письменників «Плуг»**. У своїй платформі плужани наголошували на глибинному вивченні життя українського села, виходячи за рамки лише «індустріальної» орієнтації. Трохи пізніше утворився **Союз пролетарських письменників Донбасу «Забой»**, київська група **«Аспіс»** та ін.

У 1923 р. виникла **Спілка пролетарських письменників «Гарт»**. Вона об'єднала багатьох талановитих українських письменників на чолі з В. Елланом-Блакитним. Після розпаду «Гарту» частина його членів з ініціативи **М. Хвильового** утворила **ВАПЛІТЕ (Вільну академію пролетарської літератури)**.

У 1925-1927рр. виникла організація комсомольських письменників **«Молодняк»** та **ВУСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників)**. Остання об'єднувала митців, які підтримували існуючий режим на противагу «буржуазним націоналістам». Учасники новоутворених організацій гостро полемізували з представниками ВАПЛІТЕ.

У творчі спілки також об'єднувалися художники, композитори, працівники мистецтва. Так, під впливом російської Асоціації художників революції в Україні виникла **Асоціація художників Червоної України**, що об'єднувала у своїх лавах **М.Бойчука, І.Іжакевича, Ф. Кричевського, К. Трохименка, С.Прохорова, М.Самокиша**. У їхньому світобаченні та формах самовираження домінували реалізм і традиція.

Обдаровані молоді музиканти України у 1922 р. об'єдналися в **Товариство ім. М. Леонтовича**, активну участь у роботі якого брали **Г. Верьовка, Л. Ревуцький, П. Козицький, Б.Лятошинський** та ін. Це мистецьке об'єднання стало своєрідним організатором і диригентом музичного життя республіки, організовувало ансамблі та оркестри, пропагувало здобутки музичного мистецтва..

У 20-30-ті роки в Україні працювали видатні представники театрального і музичного мистецтва. Ім'я реформатора українського театрального мистецтва, керівника театру **«Березіль»**, актора-новатора багатогранного таланту **Леся Курбаса** було відоме далеко за межами України. На театральних сценах республіки лунали імена корифеїв української сцени **П. Саксаганського і М. Садовського, акторів Н. Ужвій, А. Бучми, Г. Борисоглібської, Ю. Шумського, В. Добровольського, оперних співаків М. Литвиненко-Вольгемут, І. Паторжинського, О. Петрусенко, Б. Гмирі**.

Новим явищем української культури 20-30-х стало кіно. У 1922 р. було засновано **Всеукраїнське фотокіноуправління**, що надало потужного імпульсу вітчизняному кіновиробництву.

З початку 20-х років у національному кінематографі на зміну плакатним низькопробним пропагандистським фільмам-агіткам революційної доби прийшли художні фільми; режисери дедалі частіше стали залучати до участі в кіно відомих українських акторів (**А.Бучму**, **М. Заньковецьку** та ін.); зростав мистецький та технічний рівень кіновиробництва.

Особливу роль у становленні українського кіномистецтва відіграли фільми **О. Довженка** «**Звенигора**», «**Арсенал**», «**Земля**». Його творчість піднесла вітчизняний кінематограф до світового рівня.